

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Χριστίνα Γκορίτσα

ΘΕΜΑ:

«Η κριτική υποδοχή του έργου του Βασίλη Βασιλικού»

Η προτεινόμενη διατριβή θα αποπειραθεί μία μελέτη της κριτικής πρόσληψης του συνολικού έργου του Βασίλη Βασιλικού. Μέσω της παρουσίασης και του σχολιασμού των κριτικών κειμένων για κάθε έργο του συγγραφέα θα επιχειρηθεί μία εξέταση της πορείας της κριτικής πρόσληψης του συνόλου της δημιουργίας του και συνάμα της πορείας της γραφής του. Η παραγωγή του είναι εξαιρετικά πολύμορφη και εκτενής (έχει δημοσιεύσει 120 βιβλία - πεζογραφικά, ποιητικά, δοκιμιακά) και καλύπτει ένα μεγάλο χρονικό φάσμα: ξεκινά από το 1953 και φτάνει έως και τις μέρες μας, καθώς συνεχίζει να είναι παραγωγικός, με τελευταία μέχρι στιγμής κατάθεσή του το αυτοβιογραφικό *Ημερολόγιο Θάσου* (2015). Ο Βασίλης Βασιλικός είναι ο μόνος συγγραφέας που έχει προκαλέσει χαρακτηρισμούς τόσο αντίθετους μεταξύ τους, όσο ότι είναι ο «Ρεμπώ» και ότι είναι ο «Ρίτσος» της νεοελληνικής πεζογραφίας,¹ γεγονός που οδηγεί τον Νάσο Βαγενά στη διαπίστωση ότι ένας πεζογράφος που παραλληλίζεται με δύο τόσο διαμετρικά διαφορετικές συγγραφικές ιδιοσυγκρασίες, αποτελεί ασφαλώς μίαν ιδιάζουσα συγγραφική περίπτωση².

Το συγγραφικό του έργο διαιρείται σε τρεις δημιουργικές περιόδους: α) 1953 - 1967, β) 1967-1974, γ) 1974 – σήμερα. Ο Βασιλικός ξεκινά ως ένας πολλά υποσχόμενος συγγραφέας. Διεκδικεί το βραβείο Ουράνη –ως ένας φέρελπις νέος συγγραφέας– και έως και τη δικτατορία το έργο του χαρακτηρίζεται από μία σταθερά ανοδική πορεία. Η εμφάνιση του Βασιλικού στη λογοτεχνική σκηνή, αποτέλεσε μίαν εξαιρετικά δυναμική είσοδο στον χώρο της πεζογραφίας. Με τη *Διήγηση του Ιάσονα* (1953), τα *Θύματα ειρήνης* (1956), την τριλογία *Το Φύλλο. Το Πηγάδι. Τ'Αγγέλιασμα*. (1961), τη *Μυθολογία της Αμερικής* (1964) επέβαλε την παρουσία του και συνέβαλε αισθητά στη διαμόρφωση της πεζογραφίας κατά τη δεκαετία του '60, εισάγοντας νέα τεχνοτροπικά και θεματικά στοιχεία. Στην πρώτη αυτή φάση της δημιουργίας του,

¹ Ανδρέας Καραντώνης, «Βασίλης Βασιλικός», στο βιβλίο του *24 σύγχρονοι πεζογράφοι*, Νικόδημος, Αθήνα 1978, σ. 121-165.

² Νάσος Βαγενάς, «Για τον Βασίλη Βασιλικό», *Εντευκτήριο*, τχ. 99, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2012, σ. 58.

παρά το νεαρό της ηλικίας του, μέσα από μία σύζευξη μοντερνιστικών και παραδοσιακών τρόπων αφήγησης, επιχειρεί μία ιδιότυπη χρήση ενός συμβολισμού που μυθοποιεί το αυτοβιογραφικό στοιχείο χωρίς να το αποκόβει από την πραγματικότητα, καθώς και μία εισβολή του φανταστικού στο πραγματικό, και το αντίστροφο. Για την τριλογία τιμήθηκε με το βραβείο των Δώδεκα (1961).

Ξεχωριστή θέση στη δημιουργική του πορεία κατέχει το μυθιστόρημα *Z*, φανταστικό ντοκιμαντέρ ενός εγκλήματος (1966), με το οποίο φέρνει στην Ελλάδα ένα νέο μυθιστορηματικό είδος, του μη - μυθοπλαστικού μυθιστορήματος (non-fiction novel) εισηγητής του οποίου είναι ο Truman Capote με το *Έν ψυχρώ*. Αξίζει να σημειωθεί πως εμπλουτίζει τεχνοτροπικά το νέο αυτό μυθιστορηματικό είδος εισάγοντας εμβόλιμα λυρικά τμήματα. Σε αυτό το διάστημα, εκτός από το *Z*, ξεχωρίζουν και τα βιβλία *Μυθολογία της Αμερικής* (γράφεται το 1960, εκδίδεται το 1964) και το *Εκτός των Τειχών* (1966), που σημειώνουν αλλαγή παραδείγματος στη συγγραφική του πορεία. Υπήρξε η εποχή, κατά την οποία, όπως ο ίδιος ομολογεί βρέθηκε μέσα σε ένα ρεύμα, σε ένα πλαίσιο προσώπων που επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση της συγγραφικής του πορείας. Γνωρίζεται με τον Δημήτρη Δεσποτίδη, ο οποίος ουσιαστικά υπήρξε ο βασικός καθοδηγητής του και τον μυεί στον χώρο της αριστεράς, ενώ παράλληλα υπάρχει και ένας κριτικός ο οποίος τον υποστηρίζει, ο Δημήτρης Ραυτόπουλος. Ενδιαφέρον έχει η άποψη του ίδιου του Βασιλικού, όπως την εξέφρασε το 1983, αναφερόμενος στην εν λόγω περίοδο, πως «κανένας συγγραφέας δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τον κριτικό δίπλα του, που να του εξηγεί τι πάει να κάνει». Υπήρχε ο κύκλος της Επιθεώρησης Τέχνης που ανέδειξε τη συγγραφική του δραστηριότητα στο ευρύ κοινό, ενώ ταυτόχρονα υπήρχε η απόρριψη του από τον άλλο κύκλο της Αγγλοελληνικής Επιθεώρησης. Είναι η εποχή που αποφασίζει να ζήσει ως αυτόνομος συγγραφέας, πράγμα που σημαίνει πως οι επιλογές ως προς το είδος λογοτεχνίας που θα υπηρετήσει προϋποθέτουν συγκεκριμένη μορφή, θεματολογία και ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό.

Την περίοδο της δικτατορίας το συγγραφικό του έργο γνωρίζει διεθνή φήμη. Το 1967 αυτοεξορίζεται, ενώ δύο χρόνια αργότερα ο Κώστας Γαβράς μεταφέρει το *Z* στον κινηματογράφο. Τα έργα του διακινούνται μεταξύ των Ελλήνων του εξωτερικού, σημειώνοντας παγκόσμια επιτυχία. Παράλληλα, το βιβλίο μεταφράζεται σε πολλές γλώσσες και ταυτίζεται με τον αντιδικτατορικό αγώνα. Έχει περιορισμένες (και όχι ιδιαίτερα θετικές) κριτικές στην Ελλάδα (από τον Δεκέμβριο του 1966 μέχρι τον Απρίλιο του 1967, οπότε απαγορεύεται η κυκλοφορία του), πολύ περισσότερες (και, ως επί το πλείστον, διθυραμβικές) στο εξωτερικό. Την ίδια εποχή, ο συγγραφέας επιχειρεί ορισμένες αυτοεκδόσεις στο εξωτερικό. Ενδεικτική της ευρύτατης αναγνώρισης που απολαμβάνει είναι η σημασία της γνώμης του για τη γαλλική έκδοση ενός ελληνικού μυθιστορήματος: το σύντομο κείμενο «Το Κιβώτιο του Άρη Αλεξάνδρου» (1973) είναι η εισήγηση που έπεισε τον γαλλικό εκδοτικό οίκο Gallimard να εκδώσει το έργο του Αλεξάνδρου.

Στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης, κατά την περίοδο 1974 - 1978, ο Βασίλης Βασιλικός εκδίδει παλιά και καινούργια βιβλία. Υπάρχει ένα πάθος γραφής

μοναδικό, όπως ο ίδιος ομολογεί, ίσως για οτιδήποτε γινότανε, για παράδειγμα, ένας φόνος στην Κρήτη (π.χ. *Ο θάνατος του Αμερικάνου*). Κατά την επιστροφή του προσπαθεί να επανασυνδεθεί με την ελληνική πραγματικότητα, όμως η κριτική δεν αντιμετωπίζει το συγγραφικό του έργο με το ίδιο ενδιαφέρον όσο και τα πρώτα του έργα. Μάλιστα είχε εκφράσει ένα προσωπικό του παράπονο, να είχε πεθάνει πριν το 1967. Η κριτική πρόσληψη από το 1974 και μετά δεν υπήρξε αυτή που θα έπρεπε, όπως συνέβη, για παράδειγμα, με την τριλογία *Το Φύλλο. Το Πηγάδι. Τ'Αγγέλιασμα*. (1961) και το *Z* (1966). Σε ένα μεταγενέστερο επαινετικό αφιέρωμα προς τον Καραντώνη (1986) ομολογεί πως «ο ρόλος της κριτικής ήταν πάντα να προβληματίζει τον δημιουργό... να του ανοίγει παράθυρα στο ίδιο του το κείμενο. Κι ο συγγραφέας ή ο ποιητής χρειάζεται τον κριτικό του, όπως το ύφασμα για να γίνει ρούχο πρέπει να φοδραριστεί»³. Στα μέσα της δεκαετίας του '80 αισθάνεται την ανάγκη μιας νέας κατανομής του έργου του, στην προσπάθειά του να λύσει μία δυσκολία προσωπική, να ερμηνεύσει δηλαδή ο ίδιος τη συγγραφική του δραστηριότητα, μιας και, όπως ομολογεί, «λείπει η οποιαδήποτε κριτική αποτίμησή του, ένα οποιοδήποτε κείμενο που θα καθοδηγούσε τον ίδιο να καταλάβει τι έχει κάνει»⁴, μια κριτική που θα αναλάμβανε το βάρος μιας τοποθέτησης του έργου του. Το 1992 αναφέρει χαρακτηριστικά πως ενώ κατά την περίοδο της εξορίας του είχε γράψει δώδεκα βιβλία, δεν γράφτηκε καμία σχετική βιβλιοκρισία ομολογώντας πως νιώθει ότι έχει αδικηθεί από την κριτική⁵.

Καθοριστικό ρόλο από τη μεταπολίτευση και μετά παίζει το μυθιστόρημα *Γλαύκος Θρασάκης*, καθώς ο ίδιος με συνεχείς επεμβάσεις και προσθαφαιρέσεις δυσχεραίνει το έργο της κριτικής, στάση που ενδεχομένως αποτελεί το αντικαθρέφτισμα μιας ιδιαίτερης προσωπικής του πάλης. Γραμμένο συσσωρευτικά από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ως το 2017 (έκδοση νέας, οριστικής του μορφής), συγχωνεύοντας όλα τα στοιχεία της συγγραφικής προβληματικής του Βασιλικού, και αποτελώντας ένα αυτοσχόλιο— ένα σχόλιο στο ίδιο το λογοτεχνικό του έργο— χαρακτηρίζεται από τον ίδιο αυτομυθιστόρημα.

Η ερευνητική εργασία θα έχει μία τριμερή δομή ακολουθώντας την τριπλή διαίρεση της συγγραφικής δημιουργίας του συγγραφέα. Τα έργα θα παρατεθούν κατά χρονολογική σειρά ακολουθώντας το σχήμα ζωής του συγγραφέα και αναδεικνύοντας την πορεία γραφής του. Κάθε ένα από τα τρία μέρη θα συμπεριλαμβάνει τρεις ενότητες: α) συνοπτική παρουσίαση κάθε έργου με βασικά εισαγωγικά σχόλια, β) 1. παράθεση των κριτικών κειμένων που αφορούν το συγκεκριμένο έργο, 2. σχολιασμός

³ Βασίλης Βασιλικός, «Αντρέας Καραντώνης: Ο τελευταίος κριτικός πριν την εμφάνιση της σημειολογίας», στο: Βασίλης Βασιλικός, *Περί λογοτεχνίας και άλλων δαιμονίων. 60 χρόνια γραφής και ανάγνωσης 1952-2012*, ανθολόγηση-επιμέλεια-εισαγωγή: Θανάσης Αγάθος, Αριστοτέλης Σαΐνης, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2014, σ. 187.

⁴ Βασίλης Βασιλικός [συνέντευξη], Άντεια Φραντζή, «Βίωμα αποστασιοποιημένο είναι βίωμα ξεχασμένο. Τριάντα χρόνια από την έκδοση της διήγησης του Ιάσονα», στο: Βασίλης Βασιλικός, *Περί λογοτεχνίας και άλλων δαιμονίων.*, ό.π., σ.124.

⁵ Τάσος Γουδέλης, «Ο συγγραφέας πρέπει να αποδίδει την εποχή του. Ο Βασίλης Βασιλικός μιλάει στο 'Δέντρο' για τη ζωή και το έργο του», στο Βασίλης Βασιλικός, *Περί λογοτεχνίας και άλλων δαιμονίων, 60 χρόνια γραφής και ανάγνωσης 1952-2012*, ό.π., σ. 242-243.

της κριτικής πρόσληψής του, γ) καταληκτικά, θα καταγράφονται συμπεράσματα για την αφηγηματική παρουσία του συγγραφέα στη συγκεκριμένη συγγραφική περίοδο. Ας σημειωθεί, πως η κριτική υποδοχή κάθε έργου εντοπίζεται είτε μέσα από εκτενείς βιβλιοκρισίες είτε μέσα από πιο σύντομα κριτικά κείμενα και δεν ολοκληρώνεται στην περίοδο έκδοσης αλλά υφίσταται και μια μεταγενέστερη πρόσληψη του έργου, ενώ, επιπρόσθετα, υπάρχει και η ακαδημαϊκή κριτική.

Η θεωρία της πρόσληψης θα αποτελέσει βασικό μεθοδολογικό εργαλείο επιστημονικής έρευνας της παρούσας εργασίας, καθώς αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση του θεωρητικού προβληματισμού και της επιρροής που ασκεί ο συγγραφέας. Μέσω αυτής ερχόμαστε αντιμέτωποι με το ζήτημα του Παραδείγματος και τον τρόπο που καθορίζει τις αποδεκτές μεθόδους, με τις οποίες οι κριτικοί προσεγγίζουν τη λογοτεχνία αλλά και τον αποδεκτό λογοτεχνικό κανόνα. Μέσω της θεωρίας της πρόσληψης προβάλλεται μία έκκληση για μία λογοτεχνική κριτική με κοινωνικό προσανατολισμό. Εξάλλου, σύμφωνα με τον «ορίζοντα των προσδοκιών» κάθε κοινωνία, κάθε αναγνώστης προσλαμβάνει το έργο σύμφωνα με τις δικές του εμπειρίες. Βασικούς άξονες θα αποτελέσουν οι θεωρητικές θέσεις των Jauss (εισάγει την έννοια του «ορίζοντα των προσδοκιών»), Holub (ο οποίος επιχειρεί μία εκτενή θεωρητική ανάλυση της θεωρίας της πρόσληψης αναδεικνύοντας τους προδρόμους της αλλά και τις επιδράσεις της, ενώ ταυτόχρονα παραθέτει μία αναλυτική παρουσίαση των μειζόνων θεωρητικών της), Iser (αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης αποκωδικοποιεί το νόημα του κειμένου), Fish (όπως και ο Iser υποστηρίζει μία «διαμεσολαβημένη» φύση κάθε αντίληψης).

Βασιλικός και ο Καζαντζάκης είναι οι πλέον μεταφρασμένοι και διαβασμένοι στο εξωτερικό Νεοέλληνες πεζογράφοι· μάλιστα ο Ζορμπάς και το Ζ είναι τα μόνα νεοελληνικά έργα που περιλαμβάνονται το 2009 σε λίστα της βρετανικής εφημερίδας The Guardian με τα «1000 βιβλία που πρέπει να διαβάσει κανείς».

Εργογραφία Βασίλη Βασιλικού

(πρώτες αυτοτελείς εκδόσεις)

I. Πεζογραφία

Βασίλης Βασιλικός, *Η διήγηση του Ιάσονα*, Θεσσαλονίκη 1953.

Βασίλης Βασιλικός, *Θύματα ειρήνης*, Αθήνα, 1956.

Βασίλης Βασιλικός, *Το φύλλο*, Αθήνα, 1961.

Βασίλης Βασιλικός, *Το πηγάδι*, Αθήνα 1961.

Βασίλης Βασιλικός, *Τ' αγέλιασμα*, Αθήνα 1961.

Βασίλης Βασιλικός, *Η μυθολογία της Αμερικής*, Εστία, Αθήνα 1964.

- Βασίλης Βασιλικός, *Οι φωτογραφίες*, Εστία, Αθήνα 1964.
- Βασίλης Βασιλικός, *Ζ. Φανταστικό ντοκουμανταίρ ενός εγκλήματος*, Θεμέλιο, Αθήνα 1966.
- Βασίλης Βασιλικός, *Σε γνωρίζω από την κόψη*, Λονδίνο, 8 ½, 1971 (και συνοπτική έκδοση με τίτλο *Λούνικ II*. Αθήνα, Πλειάς, 1974).
- Βασίλης Βασιλικός, *Ο μονάρχης (Ευφρατεία αγάπη μου!)*, Αθήνα, Πλειάς, 1974.
- Βασίλης Βασιλικός, *Το ψαροτούφεκο*, Λονδίνο, 8 ½, 1970.
- Βασίλης Βασιλικός, *Η δολοκτονία*, Λονδίνο, 8 ½, 1971.
- Βασίλης Βασιλικός, *20: 20'*, Παρίσι, 8 ½, 1971.
- Βασίλης Βασιλικός, *Το μαγνητόφωνο*, Mayenne, 8 ½, 1971.
- Βασίλης Βασιλικός, *Μετώκησεν εις άγνωστον διεύθυνσιν*, Λονδίνο, 8½, 1971.
- Βασίλης Βασιλικός, *Ο πλανόδιος πλασιέ*, Λονδίνο, 8½, 1971.
- Βασίλης Βασιλικός, *Φίφτυ-φίφτυ*, Ρώμη, 8 ½, 1972.
- Βασίλης Βασιλικός, *Το μαγνητόφωνο δύο*, Ρώμη, 8 ½, 1972.
- Βασίλης Βασιλικός, *Καφενείο Εμιγκρέκ (Ο άγιος Κλαύδιος) - Δεκέμβρης '67 - Μάης '68*, Ρώμη, 8 ½, 1972.
- Βασίλης Βασιλικός, *Το πορτρέτο ενός αγωνιστή. Νίκος Ζαμπέλης*, 8 ½, Ρώμη 1973.
- Βασίλης Βασιλικός, *Γλαύκος Θρασάκης Α'*, Πλειάς, Αθήνα 1974.
- Βασίλης Βασιλικός, *Η κάθοδος*, Αθήνα, Πλειάς, 1974.
- Βασίλης Βασιλικός, *Αναμνήσεις από τον Χείρωνα*, Εστία, Αθήνα 1974.
- Βασίλης Βασιλικός, *Γλαύκος Θρασάκης, Η επιστροφή Β'*, Αθήνα, Πλειάς, 1975.
- Βασίλης Βασιλικός, *Γλαύκος Θρασάκης, Μπερλίνερ Ανσάμπλ, Γ'*, Αθήνα, Πλειάς, 1975.
- Βασίλης Βασιλικός, *Γλαύκος Θρασάκης (συγκεντρωτική έκδοση)*, Αθήνα, Πλειάς, 1975 (και σε ανεπτυγμένη έκδοση Αθήνα, 1990).
- Βασίλης Βασιλικός, *Ο ιατροδικαστής*, Αθήνα, Ερμής, 1976.
- Βασίλης Βασιλικός, *Το καλοκαίρι του Ερωτόκριτου*, Ίκαρος, Αθήνα 1976.
- Βασίλης Βασιλικός, *Τα σιλώ*, Λαδιάς, Αθήνα 1976.

Βασίλης Βασιλικός, *Ανεπίδοτη επιστολή στον Αλέξανδρο Παναγούλη*, Καστανιώτης, Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Ο άνθρωπος με το άδαιο*, Καστανιώτης, Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Ο θάνατος του Αμερικάνου*, Αθήνα, Πλειάς, 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Μια ιστορία αγάπης*, Εστία Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Κρουπ - Ελλάδα*, Παπαζήσης, Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Το νερό (Το Ηλιον της Κω)*, , Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Οι ρεμπέτες και άλλα διηγήματα*, Χιωτέλλης, Αθήνα 1977 (και σε τελική μορφή με τίτλο *Το παραβάν*, Δωρικός, Αθήνα 1982).

Βασίλης Βασιλικός, *Σαρζ και Μαρζ*, Λαδιάς, Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Τροχαλίες*, Λαδιάς, Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Η ζωή μου όλη (Στέλιος Καζαντζίδης)*, Φιλιππότης, Αθήνα 1978.

Βασίλης Βασιλικός, *Τα καμάκια*, Κάκτος, Αθήνα 1978.

Βασίλης Βασιλικός, *Το λιμάνι της αγωνίας*, Α.Λιβάνης-Νέα Σύνορα, Αθήνα 1978.

Βασίλης Βασιλικός, *Το βραχιόλι*, Φιλιππότης, Αθήνα 1979.

Βασίλης Βασιλικός, *Foco d'amor*, Κάκτος, Αθήνα 1979.

Βασίλης Βασιλικός, *Το τελευταίο αντίο*, Φιλιππότης, Αθήνα 1979.

Βασίλης Βασιλικός, *Ο τρομερός μήνας Αύγουστος*, Φιλιππότης, Αθήνα 1979.

Βασίλης Βασιλικός, *Αυτοκτονία με ερωτηματικό*, Δωρικός, Αθήνα 1981.

Βασίλης Βασιλικός, *Οι λωτοφάγοι*, Δωρικός, Αθήνα 1981.

Βασίλης Βασιλικός, *Τα χαζά μπούτια*, Δωρικός, Αθήνα 1981.

Βασίλης Βασιλικός, *Το ελικόπτερο*, Δωρικός, Αθήνα 1985.

Βασίλης Βασιλικός, *Η άσπρη αρκούδα*, Γνώση, Αθήνα 1987.

Βασίλης Βασιλικός, *Το σφράτο*, Γνώση, Αθήνα 1987.

Βασίλης Βασιλικός, *Μάγια*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1993.

Βασίλης Βασιλικός, *Ευγενία (το πρώτο γραφτό)*, Τα Τραμάκια, Θεσσαλονίκη 1994.

Βασίλης Βασιλικός, *Ο τρομερός μήνας Αύγουστος*, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1995.

- Βασίλης Βασιλικός, *Η ατέλειωτη επιστολή*, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1995.
- Βασίλης Βασιλικός, *Υπάρχουν όνειρα*. Αθήνα, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, 1995.
- Βασίλης Βασιλικός, *Τα φρύγανα του έρωτα*, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1996.
- Βασίλης Βασιλικός, *Αισθημάτων νομίσματα*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1997.
- Βασίλης Βασιλικός, *Δεν μετανιώνω για τα δάκρυα που έχυσα για σένα*, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1996.
- Βασίλης Βασιλικός, *Καφενείο Εμιγκρέκ· Υποθέσεις Πατ - Παπ.*, Νέα σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998.
- Βασίλης Βασιλικός, *Τα δώρα της αγάπης*, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998.
- Βασίλης Βασιλικός, *Ο Ευρωπαέος και η ωραία του υπερπέραν. Συναισθηματικό οδοιπορικό*, Νέα Σύνορα-Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1999.
- Βασίλης Βασιλικός, *Εσύ κι εγώ*, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2000.
- Βασίλης Βασιλικός, *Παρίσι – Κορυδαλλός. Ένα παζλ με 29 κομμάτια*, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2002.
- Βασίλης Βασιλικός, *Έγκλημα στην Κοπεγχάγη*, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2004.
- Βασίλης Βασιλικός, *Κ. Φανταστικό ντοκιμαντέρ ενός σκανδάλου*, Εμπειρία Εκδοτική, Αθήνα 204.
- Βασίλης Βασιλικός, *Οι ωραίοι Ωρεοί. Το κνήγι του θησαυρού*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.
- Βασίλης Βασιλικός, *Μάθημα ανατομίας. 1965-1978: Αφηγήματα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007.
- Βασίλης Βασιλικός, *Ο Βάγγος απ' τα Φάρσαλα έγινε αρχιγκάγκστερ*, Τόπος, Αθήνα 2007.
- Βασίλης Βασιλικός, *Poste Restante, 1967-1974*, επιμέλεια σειράς: Άρης Μαραγκόπουλος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007.
- Βασίλης Βασιλικός, *Ντίβα. Το χρονικό μιας μαρτυρίας που δεν γράφτηκε*, Ηλέκτρα, Αθήνα 2008.
- Βασίλης Βασιλικός, *Τρεις γυναίκες*, Άγκυρα, Αθήνα 2009.
- Βασίλης Βασιλικός, *Ανάπλους*, Βιβλιοπωλείο Η Θόλος, Αθήνα 2009.
- Βασίλης Βασιλικός, *Έρωσ ανίκατε μάχαν. Επτά νουβέλες του αιώνιου έρωτα*, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2012.

Βασίλης Βασιλικός, *Όναρ ημερόφαντον*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2012.

Βασιλικός Βασίλης, *8 1/2 : πρόζες. μυθοπλασίες, ντοκουμέντα*, επιμέλεια Κώστας Θ. Καλφόπουλος, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2012.

II. Ποίηση

Βασίλης Βασιλικός, *Λάκα – Σούλι*, 8 ½, Λονδίνο 1969.

Βασίλης Βασιλικός, *Bella Ciao*, 8 ½, Λονδίνο 1970.

Βασίλης Βασιλικός, *Ο ληξίαρχος*, 8 ½, Λονδίνο 1970.

Βασίλης Βασιλικός, *Ήλιε μου, Αρταξέρξη μου*, 8 ½, Παρίσι 1971.

Βασίλης Βασιλικός, *Συνάντηση με τον Ήλιο*, 8½, Λονδίνο 1972.

III. Θέατρο

Βασίλης Βασιλικός, *Πάσχα στους Γαργαλιάνους*, πρόλογος Παντελή Τρωγάδη., Κούρος, Μόντρεαλ 1969.

Βασίλης Βασιλικός, *Το λαχείο*, 8 ½, Mayenne 1971.

Βασίλης Βασιλικός, *Η Δίκη των Εξ (από τα στενογραφημένα πρακτικά). Θεατρικό έργο σε δύο πράξεις, μ' έναν πρόλογο κι έναν επίλογο*, Δωδώνη, Αθήνα 1973.

Βασίλης Βασιλικός, *Ο απόστολος Παύλος στη φυλακή των Φιλίππων*, Πλειάς, Αθήνα 1974.

Βασίλης Βασιλικός, *Ο χορδιστής*, Πλειάς, Αθήνα 1975.

IV. Άρθρα - Χρονογραφήματα-Μελέτες

Βασίλης Βασιλικός, *Εκτός των τειχών*, Θεμέλιο, Αθήνα 1966.

Βασίλης Βασιλικός, *Υποθήκες Παπαδόπουλου-Παττακού 21/4/67 - 21/4/68*, Ένωσις των εν Παρισίοις Ελλήνων Σπουδαστών, Λονδίνο 1968.

Βασίλης Βασιλικός, *Μέσα στη νύχτα της ασφάλειας*, 8 ½, Lund (Σουηδίας) 1969.

Βασίλης Βασιλικός, *Το λαχείο*, Πλειάς, Αθήνα 1974.

Βασίλης Βασιλικός, *Εικοσιπενταετία*, Παπαζήσης, Αθήνα 1976.

Βασίλης Βασιλικός, *Καθ' οδόν*, Λαδιάς, Αθήνα 1977.

Βασίλης Βασιλικός, *Πορτραίτα*, Εστία, Αθήνα 1976.

Βασίλης Βασιλικός, *Χρονο-γραφήματα*, Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 1982.

Βασίλης Βασιλικός, *Εν πτήσει*, εικονογράφηση: Α. Φασιανού, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2001.

Βασίλης Βασιλικός, *290 πρόσωπα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006.

V. Αυτοβιογραφικά κείμενα

Βασίλης Βασιλικός, *Το ημερολόγιο του Ζ*, Αθήνα, Κέδρος, 1974.

Βασίλης Βασιλικός, *Το γράμμα της αγάπης*, Αθήνα, Φιλιππότης, 1979.

Βασίλης Βασιλικός, *Τέσσερις προσανατολισμένες πόλεις (Βαρσοβία-Βουδαπέστη-Πράγα-Μόσχα)*, Φιλιππότης, Αθήνα 1981.

Βασίλης Βασιλικός, *Η μνήμη επιστρέφει με λαστιχένια πέδιλα*, Αυτοβιογραφία, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1999.

Βασίλης Βασιλικός, *Οι γάτες της Rue d' Hauteville. Παρισινό ημερολόγιο*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2010.

Βασίλης Βασιλικός, *Μνήμη από μελάνι*, Διόπτρα, Αθήνα 2011.

Βασίλης Βασιλικός, *Ημερολόγιο Θάσου*, Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, Αθήνα 2015.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία για το έργο του Βασιλικού

Βασίλης Βασιλικός, *Περί λογοτεχνίας και άλλων δαιμονίων. Εξήντα χρόνια γραφής και ανάγνωσης (1952-2012)*, επιμέλεια-ανθολόγηση-εισαγωγή Θανάσης Αγάθος, Αριστοτέλης Σαΐνης, Gutenberg, Αθήνα 2014.

Θανάσης Αγάθος, «Από το κείμενο στην οθόνη: Ζ, φανταστικό ντοκιμαντέρ ενός εγκλήματος του Βασιλικού και Ζ του Γαβρά», *Σύγκριση / Comparaison*, τχ. 20, Αθήνα 2009, σ. 51-71.

Θανάσης Αγάθος, «Η μυθολογία της Αμερικής: Ο Βασίλης Βασιλικός παρατηρεί και σχολιάζει τον “Νέο Κόσμο” του 1960», στο Βασίλης Βασιλικός, *Η μυθολογία της Αμερικής*, επιμ. Θανάσης Αγάθος, Γκοβόστης, Αθήνα 2012, σ. 191-220.

Νάσος Βαγενάς, «Η αδυναμία της αφήγησης», *Το Βήμα. Νέες Εποχές*, 13 Νοεμβρίου 1992.

Νάσος Βαγενάς, «Για τον Βασίλη Βασιλικό», *Εντευκτήριο*, τχ. 99, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2012, σ. 58.

Βάσος Βαρίκας, «Βιβλία και συγγραφείς. Βασίλη Βασιλικού, “Η διήγηση του Ιάσονα”», *Τα Νέα*, 11 Αυγούστου 1954, σ. 2.

- Βάσος Βαρίκας, «Βασίλη Βασιλικού, Το Φύλλο», *Το Βήμα*, 30 Απριλίου 1961, σ. 2.
- Βάσος Βαρίκας, «Βασίλη Βασιλικού, “Εκτός των τειχών”», *Το Βήμα*, 3 Ιουλίου 1966, σ. 2.
- Τάσος Βουρνάς, «Προσφορά στη μάχη του δημοκρατικού στοχασμού εναντίον της βίας. Φανταστικό ντοκυμανταίρ ενός εγκλήματος», *Η Αυγή*, 14 Δεκεμβρίου 1966, σ. 4.
- Ευριπίδης Γαραντούδης, «Εκπληξη, απώθηση, αηδία, οργή. Με ένα αφήγημα δρόμου ο Βασίλης Βασιλικός περιγράφει την αμερικανική κόλαση», *Τα Νέα. Βιβλιοδρόμιο*, 15-16 Οκτωβρίου 2005, σ. 6.
- Γιώργος Γιάνναρης, *Βιβλιογραφία Βασίλη Βασιλικού 1949-1982*, Δωρικός, Αθήνα 1984.
- Δημήτρης Γκιώνης, *Καλύτερα στον τυπογράφο παρά στον ψυχίατρο. 18 συνομιλίες σε 30 χρόνια με το Βασίλη Βασιλικό*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1996.
- Αλέξης Ζήρας, «Βασιλικός Βασίλης», *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1985.
- Αλέξης Ζήρας, «Βασίλης Βασιλικός», *Η μεταπολεμική πεζογραφία · Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67*, τόμ. Β', Εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 1988, σ. 342-363.
- Άλκης Θρύλος, «Η ζωή του βιβλίου. Σημειώσεις στο περιθώριο. Διηγήματα και μυθιστορήματα», *Πνευματική Ζωή*, τχ. 21, περ. Β', ετ. Β' (15 Μαρτίου 1954), σ. 443.
- Ιάκωβος Καμπανέλλης, «Γνώμες και παραλλαγές. Μια Μυθολογία», *Ελευθερία*, 17 Απριλίου 1964, σ. 4.
- Ανδρέας Καραντώνης, «Βασίλης Βασιλικός», στο βιβλίο του *24 σύγχρονοι πεζογράφοι*, Νικόδημος, Αθήνα 1978, σ. 121-165.
- Αλέξανδρος Κοτζιάς, *Μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Κέδρος, Αθήνα 1982.
- Δημοσθένης Κούρτοβικ, «Βασίλης Βασιλικός», στο *Έλληνες μεταπολεμικοί συγγραφείς. Ένας οδηγός*, Πατάκης, Αθήνα 1995, σ. 39-42.
- Παπαντωνόπουλος Κ., Κριτική για τον Ιατροδικαστή, *Διαβάζω* 5-6, 11/1976-2/1977, σ.99-100.
- Τίμος Μαλάνος, « Η κριτική του ελληνικού βιβλίου. Βασίλη Βασιλικού, “Η διήγηση του Ιάσονα”», *Η Καθημερινή*, 5 Μαΐου 1954, σ. 4.
- Μιχαήλ Μήτρας, «Ο Ορφείας στον Άδη των λέξεων», *Διαβάζω*, τχ. 35, Οκτώβριος 1980, σ. 95-97.
- Κ. Μιχαήλ [Μιχ. Γ. Μερρακλής], «Το βιβλίο. Πεζογραφία. Βασίλη Βασιλικού, Ζ, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1966», *Νέα Πορεία*, τχ. 258 (Δεκέμβριος 1974), σ. 211-213.

Παναγιώτης Μουλλάς, «Βασίλη Βασιλικού, Το Φύλλο», *Κριτική*, τχ. 15, ετ. Γ', Μάιος-Ιούνιος 1961, σ. 103-105.

Κυριάκος Ντελόπουλος, *Βιβλιογραφία Βασίλη Βασιλικού. Τα βιβλία του και οι μεταφράσεις τους*, Παπαζήσης, Αθήνα 1976.

Ηρακλής Παπαλέξης, «Βασίλης Βασιλικός: Άξιον εστί», *Διαβάζω* 348, (Ιανουάριος 1995), σ. 90-95.

Μανόλης Πιμπλής, «Αντίσταση και χαφιέδες», *Τα Νέα/Βιβλιοδρόμιο*, 17 Απριλίου 2009.

Β. Α. Ραφαηλίδης, «Το βιβλίο. Βασίλη Βασιλικού, “Ζ. Φανταστικό ντοκουμανταίρ ενός εγκλήματος”», *Δημοκρατική Αλλαγή*, 21 Ιανουαρίου 1967, σ. 2.

Δημήτρης Ραυτόπουλος, «Αντι-ηρωικά. Η τριλογία του Βασίλη Βασιλικού», στο βιβλίο του *Οι ιδέες και τα έργα. Δοκίμια*, Δίφρος, Αθήνα 1965.

Αριστοτέλης Σαΐνης, «Από τη μια Τριλογία στην άλλη...», *Ελευθεροτυπία/Βιβλιοθήκη*, τχ. 649, 2 Απριλίου 2011.

Αριστοτέλης Σαΐνης, «Ποιός μιλά περί Γλαύκου Θρασάκη;», *Διαβάζω*, τχ. 517 (Απρίλιος 2011), σ. 90-92.

Απόστολος Σαχίνης, «Βασίλη Βασιλικού, Οι Φωτογραφίες», *Έθνος*, 22 Μαΐου 1965.

Απόστολος Σαχίνης, «Τα Γράμματα. Ένα χρονικό της εποχής μας», εφημ. *Έθνος*, 1 Μαρτίου 1967, σ. 2.

Απόστολος Σαχίνης, Κριτική για το Ημερολόγιο του Ζ, *Νέα Πορεία*, τχ. 243-246, ετ. ΚΑ', 5-8/1975, σ. 87-89.

Απόστολος Σαχίνης, «Βασίλης Βασιλικός», στο βιβλίο του *Νέοι πεζογράφοι. Είκοσι χρόνια νεοελληνικής πεζογραφίας: 1945-1965*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1965, σ. 176-193.

Δημήτρης Τζιόβας, «Το Φύλλο του Β. Βασιλικού: Αλληγορία, ταυτότητα και σεξουαλικότητα», *Διαβάζω*, τχ. 517, Απρίλιος 2011

Κώστας Τσαούσης, «Βασίλη Βασιλικού, Τα Καμάκια», *Ελευθεροτυπία*, 3 Νοεμβρίου 1978.

Κώστας Τσαούσης, «Βασίλη Βασιλικού, Το τελευταίο αντίο», *Ελευθεροτυπία*, 26 Απριλίου 1979.

Στρατής Τσίρκας, «Οι Φωτογραφίες», *Ο Ταχυδρόμος*, 15 Μαΐου 1965.

Γεωργία Φαρίνου-Μαλαματάρη, «Β. Βασιλικού, Γλαύκος Θρασάκης: Ο εαυτός ως άλλος στη βιογραφία», *Πόρφυρας*, τχ. 104 (Σεπτέμβριος 2002).

Πέτρος Χάρης, «Τα νέα βιβλία. Βασίλη Βασιλικού, “Η Μυθολογία της Αμερικής”», *Ελευθερία*, 3 Μαΐου 1964, σ. 2.

Βαγγέλης Χατζηβασιλείου, «Ένα σημαντικό κεφάλαιο στην πεζογραφία του Βασίλη Βασιλικού», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία/ Ένθετο 7: Τέχνες και Ζωή*, τχ. 322, 20 Ιανουαρίου 2008.

Γιάννης Χατζίνης, «Τα βιβλία. Βασίλη Βασιλικού, “Η Δίγηση του Ιάσονα”», *Νέα Εστία*, τόμ. 55, τχ. 644, 1 Μαΐου 1954, σ.770-771.

Κρίτων Χουρμουζιάδης, «Πορτραίτο του λογοτέχνη σε ώριμη ηλικία», *Διαβάζω*, τχ. 211, 15 Μαρτίου 1989, σ. 82-85.

Ενδεικτική θεωρητική βιβλιογραφία

Stanley Fish, *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*, Harvard UP Cambridge, MA 1980.

Northrop Frye, *Ανατομία της κριτικής. Τέσσερα δοκίμια*, επιμέλεια: Μαριζέτα Γεωργουλέα, μετάφραση: Μαριζέτα Γεωργουλέα, επιμέλεια σειράς: Δημήτρης Αρμάος, Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, Αθήνα 1996.

Robert C. Holub, *Θεωρία της πρόσληψης: μια κριτική εισαγωγή*, μετάφραση: Κωνσταντίνα Τσακοπούλου, επιμέλεια-θεώρηση μετάφρασης: Άννα Τζούμα, Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.

Robert C. Holub, *Reception Theory. A critical Introduction*, Routledge, London, 1984.

Wolfgang Iser, *The Implied Reader*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1974.

Wolfgang Iser, *The Act of Reading*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1978.

Hans Robert Jauss, *Η θεωρία της πρόσληψης. Τρία μελετήματα*, εισαγωγή-μετάφραση-επίμετρο: Μίλτος Πεχλιβάνος, Εστία, Αθήνα 1995.

Hans Robert Jauss, *Toward an Aesthetic of Reception*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1982.